

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ περιοχή πού ὀνομάζεται σήμερα δυτική Θράκη εἶναι μικρό μόνο τμήμα τοῦ μεγάλου χώρου τῆς ἀρχαίας Θράκης καί περιλαμβάνει τούς νομούς Ξάνθης, Ροδόπης καί Ἐβρου. Στόν τελευταῖο νομό ἀνήκει καί τό ἀπομακρυσμένο νησί τῆς Σαμοθράκης. Τά γεωγραφικά ὅρια τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι στά ἀνατολικά ὁ ποταμός Ἐβρος, στά βόρεια οἱ κορυφές τῆς Ροδόπης, στά δυτικά ὁ ποταμός Νέστος καί στά νότια τό Αἰγαῖο (Θρακικό πέλαγος). Γεωμορφολογικά διακρίνονται ἀπό τή μιά μεριά οἱ παραλιακές καί πεδινές χαμηλές ἐκτάσεις, καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ ὄρεινῆ ζώνη τοῦ ἐσωτερικοῦ καί τῶν μεμονωμένων βουνῶν τῆς παραλίας. Στά ὄρεϊνά ἀφθονοῦν τά κρυσταλλοπαγή πετρώματα, μέ συχνή τήν παρουσία τοῦ γρανίτη, ἐνῶ στόν νομό Ἐβρου κυριαρχοῦν τριτογενή σχιστολιθικά. Τά πεδινά εἶναι νεογενή μέ τεταρτογενεῖς καί ὀλοκαινες προσχώσεις καί ἐπομένως κατάλληλα γιά καλλιέργεια. Ἡ γεωμορφολογία αὐτή καί οἱ κλιματικές συνθήκες ἔχουν παραμείνει περίπου ἴδιες ἀπό τή Νεολιθική ἐποχή μέχρι σήμερα. Στά παράλια τό κλίμα εἶναι μεσογειακό καί εὐνοεῖ τήν καλλιέργεια τῆς ἐλιάς στίς περιοχές Μαρώνειας καί Μάκρης, ἐνῶ στό ἐσωτερικό γίνεται ἡπειρωτικό μέ δύσκολους χειμῶνες. Οἱ καλλιέργειες τῶν δημητριακῶν, τοῦ ἀμπειοῦ καί μερικῶν ὄσπριων πρέπει νά ἀρχισαν πρῖν ἀπό τό 3500 π.Χ., σύμφωνα μέ τά ἀνασκαφικά δεδομένα τοῦ Φωτολεῖου καί τοῦ Ντικιλί-Τάς. Ἦταν ἐπίσης πολύ ἀναπτυγμένη ὅπως καί σήμερα ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ δυτική Θράκη, παρά τό διαχωριστικό ὄγκο τῆς Ροδόπης, συνδεόταν πάντοτε στενά μέ τή θρακική ἐνδοχώρα, τό χώρο τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας, καθώς καί μέ τήν ἀνατολική Θράκη, πού σήμερα ἀποτελεῖ μέρος τῆς Τουρκίας, ἐνῶ παράλληλα βρίσκεται πολύ κοντά στόν ἄξονα πού ἔνωει τήν Εὐρώπη μέ τή Μικρά Ἀσία. Ὁ ποταμός Ἐβρος ἀποτελοῦσε ἀνέκαθεν βασική συγκοινωνιακή ἀρτηρία πρὸς τό ἐσωτερικό, καθώς μάλιστα ἦταν πλωτός σ' ἓνα μεγάλο τμήμα του. Ἀντίθετα ὁ Νέστος δέν ἐξυπηρετοῦσε τήν ἐπικοινωνία, γιὰτί διασχίζει ἀπόκρημνα στενά. Δύο ἄλλες διαβάσεις τῆς Ροδόπης πρὸς τήν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου θρῖσκονται ἡ μιά βόρεια ἀπό τή σημερινή Ξάνθη καί ἡ ἄλλη βόρεια ἀπό τήν Κομοτηνή. Ὁ σημαντικότερος ὁμως δρόμος πού διέσχιζε τή δυτική Θράκη ἀπό τή δύση πρὸς τήν ἀνατολή, ἀκολουθώντας τήν ἀκτῆ τῆς, ἦταν αὐτός πού ἔνωε τήν Τρωάδα καί τή Μικρά Ἀσία μέ τήν περιοχή τοῦ Ἄξιου καί τή νότια Ἑλλάδα. Πρόκειται γιά τόν ἴδιο δρόμο πού ἀκολούθησαν ἀργότερα οἱ Πέρσες καί ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος στίς ἐκστρατείες τους κατὰ τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Ἀσίας ἀντίστοιχα.

Διαμαντῆς Τριαντάφυλλος

Ἐπιμελητής Ἀρχαιοτήτων

Οι γνώσεις μας για την προϊστορία της δυτικής Θράκης είναι λιγοστές και στηρίζονται σε επιφανειακές παρατηρήσεις, σε τυχαία εύρηματα, και στα συμπεράσματα των ανασκαφών, που έχουν γίνει σε γειτονικές περιοχές.

Παλαιολιθικά εύρηματα δεν έχουν ακόμα βρεθεί με ανασκαφικές, αρχαιολογικές ή γεωλογικές έρευνες. Υπάρχουν μόνον μερικές ενδείξεις, που φανερώνουν την παρουσία του παλαιολιθικού ανθρώπου. Κοινά στο χωριό Ριζία του Έβρου βρέθηκαν τυχαία στις αποθέσεις του ποταμού Άρδα αρκετά κομμάτια πυριτόλιθου δουλεμένα από ανθρώπινα χέρια. Όσα βγήκαν από τα βαθύτερα στρώματα είναι μεγάλα και φοιλιωτά (Flakes), θυμίζουν δηλαδή τους τύπους της Μέσης Παλαιολιθικής. Τά άλλα πλησιάζουν περισσότερο τις λεπίδες (Blades) και θυμίζουν τύπους της Νεότερης Παλαιολιθικής. Στο χωριό Κέραμος βρέθηκαν επίσης τυχαία μερικά εργαλεία από πυριτόλιθο, σε μικρές διαστάσεις, τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «μεσολιθικά». Μερικές λεπίδες, τέλος, από την περιοχή των Φερών Έβρου δεν είναι δυνατόν να χρονολογηθούν με ακρίβεια, ανήκουν όμως σε ένα «προ-νεολιθικό» στάδιο.

Η επόμενη μεγάλη εποχή, η Νεολιθική, είναι γνωστή στη Θράκη από ένα αρκετά εξελιγμένο στάδιο, που φτάνει όμως ως το 4500 π.Χ. Όλοι οι οικισμοί που έχουν επισημανθεί, βρίσκονται στις πεδινές εκτάσεις και σε διαλεγμένες θέσεις κοντά σε ποτάμια, σε πηγές νερού και φυσικά περάσματα. Την ίδια εποχή κατοικήθηκαν και όρισιμα σπηλαιο όπως της Μαρώνειας και της Στρώμης. Ο άριστος των νεολιθικών εγκαταστάσεων έχει διπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια, ώστε τα στατιστικά στοιχεία που δημοσίευσε το 1971 ο Δ. Θεοχάρης, ο συχετισμός με τους οικισμούς της ανατολικής Μακεδονίας και τα συμπεράσματα του για την κατανομή των οικισμών στη δυτική Θράκη πρέπει τώρα να αναθεωρηθούν.

Η μοναδική ανασκαφή σε νεολιθικό οικισμό έγινε στην Παραδημή. Το παλαιότερο στρώμα θεωρείται σύγχρονο με το Φωτολείβις Ι, το Ντικλι-Τάς Ι και με τον πολιτισμό Vesselinovo-Karanovo III της Βουλγαρίας. Η κεραμική περιλαμβάνει αγγεία μονόχρωμα μελανωμένα, καθώς και καστανά, μελανοκαστανά και έρυθροκαστανά. Πολλές φορές είναι μαύρα κοντά στο χείλος ή κόκκινα στο χείλος και μελανά χαμηλότερα (κατηγο-

1. Παραδημή, Αγγεία, οστροκα, εργαλεία στο Μουσείο Κορονητής.

ρία των Black-topped). Τα αγγεία αυτά είναι κωνικά στο κάτω μέρος και δεν έχουν ιδιαίτερη βάση, υπάρχουν όμως ακόμα και ρηχές λοπαδες με 4 πόδια, μικρές φιάλες, «θυμίοι» κ.ά. Χαρακτηριστικές είναι οι κερατοειδείς ή κομβιόσχημες αποφύσεις, που υπάρχουν στις λαβές και η απλή εγχαράκτη γραμμική διακόσμηση σε όρισμένα αγγεία (εικ. 1). Πολλά στοιχεία της κεραμικής αυτής μαρτυρούν συγγένεια όχι μόνο με τον πολιτισμό Vesselinovo-Karanovo III αλλά και με τη νεότερη Χαλκολιθική της Μικράς Ασίας, τον πολιτισμό π.χ. του Beycesultan το 4000-3500 π.Χ. Κατά τον Μπακαλάκη, η λεπτότητα και η ύψηλη τεχνική των αγγείων της Παραδημής δείχνουν ότι η κεραμική αυτή δεν κατάγεται ούτε από το Καρανο ούτε από τη Μικρά Ασία. Δεν έχουν επίσης σχέση με τη νεότερη Νεολιθική της Θεσσαλίας. Πρέπει επομένως να ακολουθούν κάποια τοπική ή γειτονική παράδοση, η οποία παραμένει άγνωστη.

Σε μία δεύτερη φάση της Παραδημής υπάρχει η ίδια κεραμική με μερικά νεοτεριστικά στοιχεία, απουσιάζουν όμως γενικά - εκτός από λίγα - στα παραδημικά - η γραπτή κεραμική, που χαρακτηρίζει έντονα τη δεύτερη φάση του Φωτολείβις και του Ντικλι-Τάς. Η κεραμική με γραφή (Graphit Malerei), που εμφανίζεται στην τρίτη περίοδο των οικισμών αυτών, στην Παραδημή παρου-

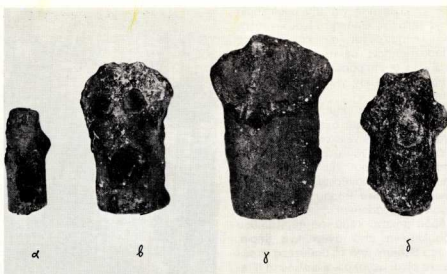
σιάζεται αργότερα, στην τέταρτη φάση! Η τεχνική του γραφίτη θεωρείται γενικά θόρειο δημιούργημα και διακρίνονται σ' αυτήν σχέσεις με τους πολιτισμούς Marica Kultur και Gumelnita, ενώ μία άλλη τεχνική, η Crusted Ware, που γίνεται γνωστή στην ίδια εποχή, απλώθηκε ως τη Θεσσαλία (πολιτισμός Ραχμανίου - 3000 π.Χ.). Από την τρίτη περίοδο της Παραδημής έχουμε εκτός από την κεραμική και εξαιρετικά δημιουργήματα ειδωλοπλαστικής (εικ. 2). Ειδώλια νεολιθικά έχουν βρεθεί εξάλλου κατά καιρούς σε επιφανειακές έρευνες πολλών οικισμών της περιοχής.

Για τη νεολιθική αρχιτεκτονική της δυτικής Θράκης δεν υπάρχουν ακόμα στοιχεία. Από την πρώτη ανασκαφή της Παραδημής (Κυριακίδη - Πελεκιδίδη) δεν γνωρίζουμε τίποτε σχετικό, ενώ με τη στρωματογραφική έρευνα του Μπακαλάκη βρέθηκαν μόνο δάπεδα και μία κατασκευή από πηλο, που μοιάζει με φούρνο. Από το Καρανο όμως έβρουσε, ότι στη φάση που αντίστοιχη προς την πρώτη περίοδο της Παραδημής, τα σπίτια είναι σχεδόν τετράγωνα με διαστάσεις 4-5 μέτρα πλάτος και 5-6 μέτρα, στη φάση αυτή υπολογίζεται ένα σύνολο 30-40 σπιτιών.

Η εποχή του Χαλκού, που άρχισε γύρω στο 3000 π.Χ. παραμένει αρκετά σκοτεινή για τη δυτική Θράκη, λιγότερο στην πρώιμη και περισσότερο

στη μέση και στην ύστερη φάση της. Ο αριθμός των οικισμών, πού μας είναι σήμερα γνωστοί, δείχνουν μείωση του πληθυσμού και χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο σε σχέση με την προηγούμενη Νεολιθική εποχή. Η εικόνα αυτή θα αλλάξει ασφαλώς στο μέλλον, αφού οι άνεπαρκείς, προς τό παρόν, γνώσεις μας στηρίζονται μονάχα σε επιφανειακές παρατηρήσεις. Η δυτική Θράκη πρέπει να έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διάδοση του πολιτισμού της Χαλκοκρατίας από την ανατολή και τό νότο προς τίς περιοχές της δύσης και του βορρά. Ο ρόλος αυτός υποδεικνύεται έμμεσα από τήν παρουσία μεγάλων κέντρων - όχυρωμένων οικισμών - σε γειτονικές περιοχές, στην Τρωάδα, τή Λέσβο, τή Λήμνο και τή Ezero και Mikhalits τής Βουλγαρίας.

Στρώμα τής πρώιμης εποχής του Χαλκού θρέθηκε στην Παραδημή σχεδόν επιφανειακά. Τά εθρήματα μπορούν να παραβληθούν μόνο προς τά αντίστοιχα τής Τροίας Ι. Η όριστική έγκατάλειψη του οικισμού έγινε λίγο άργότερα, οι λόγοι όμως παραμένουν άγνωστοι. Περισσότε-

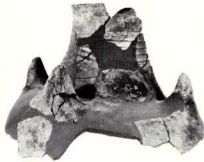
2. Παραδημη. Πηλινα ειδώλια.

ρες είναι οι πληροφορίες πού έχουμε από τίς άνασκαφές των οικισμών του Φωτολείβους και του Ντικιλιάς. Στο Φωτολείβος τό αντίστοιχο στρώμα τής Χαλκοκρατίας έδωσε πλούσια κεραμική καθώς και άρχι-

τεκτονικά λείψανα: αντίπροσωπεύονται σε δύο περιόδους ή Τροία Ι και τό Ezero και ή Τροία ΙΙ. Η χαρακτηριστική κεραμική του Kurgan-Kultur με τήν Corded διακόσμηση (οχιωνωτή) (Schnurkeramik), ή οποία

3. Ρουσσα. Κρηπίδωμα τυμβού με διαλυμένους ταφούς.

4. Ρούσσα. Άμφωρες με κερασιειδείς αποφύσεις. 5. Ρούσσα. Άμφωρες με έμπιαστη διακόσμηση και μορφές πελαργού.

6. Ρούσσα. Τάφος - Dolmen στην τοποθεσία Σκοπιά.

7. Βουλγαρία. Μεγαλιθικός τάφος Dolmen.

έχει βρεθεί και στο Karanovo VIII, στο Ezero, Mikhalits, και στην Τροία II έχει αποδοθεί σε πρώτο-Ίνδοευρωπαϊούς, που πέρασαν το Δούναβη γύρω στο 2300 π.Χ. και κατέβηκαν προς τη Μικρά Άσία και την Ελλάδα. Στο Ντικίλι-Τάς η αντίστοιχη φάση είναι πιο πρώιμη από την Τροία I και αντίστοιχει προς το στρώμα IV του Φυτολείβους. Και οι δύο αυτοί οικισμοί ερημώνονται, όπως και η Παραδημή, πριν το 2000 π.Χ. Το σημαντικό αυτό φαινόμενο θα μπορούσε να συνδεθεί με την κάθοδο νέων φυλετικών ομάδων από τα θόρια ή βορειοανατολικά, την ίδια περίπου εποχή που με αντίστοιχα φαινόμενα μετακινήσεων η Ελλάδα περνάει από την Πρώιμη στη Μέση Χαλκοκρατία. Πρόκειται για ελληνοφώνα φύλα, για προέλληνες ή για άλλους Ίνδοευρωπαίους; Το πρόβλημα μένει ανοικτό στην έρευνα. Ο καθηγητής Μ. Σακελλαρίου στο βιβλίο του για τους πρωτοέλληνες δέχεται ως κοιτίδα τους την περιοχή Β ή ΒΑ του Εύξεινου Πόντου, μέσα στον ευρύτερο χώρο του πολιτισμού «Kourganes», και τοποθετεί την κάθοδό τους στην Ελλάδα άμεσα από τέλος της Πρώιμης και την αρχή της Μέσης Χαλκοκρατίας.

Η επιφανειακή κεραμική της Πρώιμης Χαλκοκρατίας από διάφορες θέσεις της δυτικής Θράκης παρουσιάζει ομοιότητες με τύπους της Τροίας I, της Λήμνου και της Θερμής Λέσθου. Η Σαμοθράκη που πρέπει να είχε εξαιτίας της θέσης της στενές σχέσεις με τους μεγάλους αυτούς οικισμούς, δεν έχει ακόμα ερευνηθεί. Τα τυχαία εύρηματα όμως στους Καρυώτες, ανατολικά από την Παλιάπολη, οι προϊστορικοί τάφοι που αναφέρει ο Καθηγητής Ν. Ανδριώτης και οι ανασκαφές που άρχισαν τελευταία στο Μικρό Βουνί, μαρτυρούν ότι το νησί ήταν κατοικημένο στην εποχή του Χαλκού.

Η Μέση Χαλκοκρατία δεν έχει ως τώρα εμφανιστεί ανασκαφικά στη δυτική Θράκη. Ίσως τα αγγεία από τους Καρυώτες της Σαμοθράκης να ανήκουν σ' αυτή την εποχή. Στη γειτονική Θάσο η ίδια εποχή έχει διαπιστωθεί όχι μόνο με επιφανειακά εύρηματα, αλλά και με ανασκαφή. Άγνωστα παραμένουν επίσης, μέχρι σήμερα, στη δυτική Θράκη τα χαρακτηριστικά αγγεία της περιόδου αυτής, τα Μινύεια, που υπάρχουν αντίθετα στην περιοχή της Χαλκιδικής. Ο Mellaart που υποστηρίζει την καταγωγή της μινυακής κεραμικής από την Πρώιμη Χαλκοκρατία της ΒΔ

8. Πετρωτά. Λαξευτός ήλιακος δίσκος.

9. Κίρη. Βράχος με κοιλότητες και εγχάρακτα σχέδια.

Μικράς 'Ασίας, δικαιολογεί την άπουσία τους από τό χώρο τής Θράκης, ύποστηρίζοντας ότι έφτασαν στη Χαλκιδική από τή θάλασσα. 'Ο Δ. Θεοχάρης άπορρίπτει τήν άποψη αύτή και ισχυρίζεται ότι ή τεχνική τών μινυείων είναι καθαρά «έλλαδική», μέ κέντρο παραγωγής τήν περιοχή τού Εύριπυ. 'Ετσι ή άπουσία τους από τή δυτική Θράκη, άν είναι πραγματική και όχι τυχαία, θά μπορούσε νά δικαιολογηθεί, έφόσον ή περιοχή αύτή είναι άκραία σέ σχέση μέ τό κέντρο τού έλλαδικού κόσμου. 'Οπωσδήποτε μόνον οι μελλοντικές άνασκαφές σέ οικισμούς θά φωτίσουν τό πρόβλημα τής άπουσίας τών μινυείων από τή Θράκη και συγχρόνως θά συμβάλουν άποφασιστικά στή διερεύνηση τής καταγωγής τους.

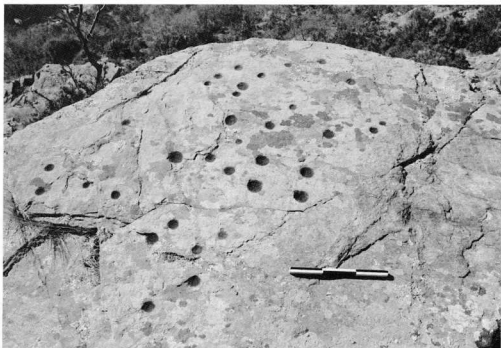
'Εντελώς άγνωστη άνασκαφικά στή δυτική Θράκη, είναι και ή 'Υστερη Χαλκοκρατία. 'Ισχνές ένδείξεις από τίσ έπιφανειακές έρευνες πού έγιναν κατά καιρούς σκιαγραφούν τήν ύπαρξή της. 'Η άνασκαφική έρευνα στήν άκρόπολη τής Εργάνης (τ. 'Ασάρ-Τεπέ) τής περιοχής Ξυλαγανής, έδωσε πλούσια άλλα άστρωματογράφηση κεραμική. Μπορεί όμως κανείς νά διακρίνει μέ έπιφύλαξη δύο φάσεις; 'Η μία άνήκει σ' ένα τελευταίο στάδιο τής ύστερης έποχής τού Χαλκού, και ή άλλη στήν άρχή της πρώιμης έποχής τού Σιδήρου. 'Επιφανειακή κεραμική, πού μπορεί νά χρονολογηθεί στήν ύστερη έποχή

τού Χαλκού προέρχεται και από άλλες ψηλές θέσεις - άκροπόλεις τής δυτικής Θράκης. 'Αν μέ τήν πρόοδο τών έρευνών άποδειχτεί, ότι τό φαινόμενο αύτό παρατηρείται σέ μεγαλύτερη κλίμακα, τότε θά μπορούσαμε νά τό συνδέσουμε μέ τό πέρασμα και τήν έγκατάσταση νέων φυλετικών ομάδων, κυρίως θρακικών, οι όποιοι στό τέλος τού 11ου π.Χ. αιώνα έφτασαν στή Μικρά 'Ασία και συνέβαλαν στήν καταστροφή τού πολιτισμού τής 'Υστερης Χαλκοκρατίας στήν περιοχή αύτή. 'Ο καθηγητής Μ. Σακελλαρίου στό άλλο βιβλίο του γιά τούς προελληνικούς λαούς ένδοευρωπαϊκής καταγωγής, τοποθετεί τήν κοιλίδα τών Πελασγών στό χώρο τής άρχαίας Θράκης μέχρι τόν Αίμο, τόν 'Αλιόκμιο και τή Χαλκιδική και δέχεται ότι ένα από τά κύματα μετανάστευσης, τό τρίτο κατά σειρά, Πελασγών και Θρακών, στή Βοιωτία, 'Αττική, Σκιόθω, Σκύρο και Ήλιμο έμφορήσθηκε στό τέλος τής έποχής τού Χαλκού.

'Αντίστοιχα πρós τήν άπουσία τής μινυακής κεραμικής κατά τήν προηγούμενη περίοδο τής Μέσης Χαλκοκρατίας, ύπάρχει τώρα τό μεγάλο κενό πού δημιουργεί ή άπουσία τής μυκηναϊκής κεραμικής. Είναι αδύνατο νά μήν έφτασε και στό θρακικά παράλια ή έπιρροή τών Μυκηναίων, άφού μυκηναϊκή εισηγμένη κεραμική ή τοπικές άπομιμήσεις της, έχουν βρεθεί όχι μόνον στήν κεντρική Μακεδονία, αλλά και βορειότερα, στή

Βουλγαρία και Ρουμανία. Στήν ανατολική Μακεδονία ήδη άρχισε νά καλύπτεται τό ίδιο κενό, πού ύπήρχε ως τά τελευταία χρόνια. Μυκηναϊκή κεραμική τοπικών έργαστηρίων βρέθηκε μαζί μέ άλλα εύρήματα τής 'Υστερης Χαλκοκρατίας σέ διάφορες θέσεις και μάλιστα σέ όρεινές περιοχές, αρκετά μακριά από τήν παραλία (Ποταμοί, Έξοχή Δράμας), καθώς και στή 'Θάσο. 'Ετσι ύπάρχει ή έλπίδα ότι σύντομα θά άποκαλυφθούν τά πρώτα μυκηναϊκά ίχνη σέ κάποια παραλιακή θέση τής Θράκης, πιθανότατα στήν περιοχή τής Μαρώνειας, κοντά στήν όμηρική 'Ισμορο, όπου σταμάτησε ό 'Οδυσσεύς γυρνώντας από τήν Τροία και πολέμησε μέ τούς κατοίκους τής περιοχής, τούς Κίκοιες. Τά ίδια εύρήματα άναμένονται και από τή Σαμοθράκη, πού μαζί μέ τήν 'Ιμβρο θρικόονται άνάμεσα στό θρακικά παράλια και τήν Τρωάδα, και δίπλα άκριβώς στους θαλάσσιους δρόμους πρós τή Μαύρη 'Θάλασσα και τή Χαλκιδική.

'Αν θελήσουμε νά συμπληρώσουμε τίσ γνώσεις μας γενικότερα γιά τήν έποχή τού Χαλκού στή Θράκη, θά πρέπει νά ανατρέξουμε στό άποτελεσμα τών άνασκαφών πού έχουν γίνει στή γειτονική Βουλγαρία και μάλιστα στή ΝΑ περιοχή της. 'Η έρευνα εκεί έχει προχωρήσει μέ γοργότερο ρυθμό. Σύμφωνα λοιπόν μέ τά άνασκαφικά δεδομένα οι πιο χαρακτηριστικές θέσεις τής έποχής είναι τούμπες, πού έχουν σχηματι-

10. Πανόρους, Βράχος με κοιλότητες.

στεί επάνω σε χαλκολιθικές θέσεις (Ezero, Karanovo, Bikovo, Kapitan Dimitrievno, Junacite, Kirilovo, Yasteré Kazanlák), ή πιο σπάνια, σε νεολιθικές θέσεις, όπως το Vesselivono.

Υπάρχουν όμως θέσεις που άρχισαν να κατοικούνται για πρώτη φορά στην εποχή του Χαλκού (Nova Zagora). Τούμπες της Πρώιμης Χαλκοκρατίας συνεχίσαν να κατοικούνται με μικρή ή καθόλου διακοπή και στη Μέση, ενώ άλλες θέσεις δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά στο τέλος της Πρώιμης και στην αρχή της Μέσης Χαλκοκρατίας. Σε μερικές απ' αυτές η ζωή συνεχίστηκε και στην Ύστερη Χαλκοκρατία, κατά τη διάρκεια της οποίας διακόπτεται η παρουσία οικισμών σε τούμπες. Έμφανίζονται νέες θέσεις κοντά σε ποτάμια και πηγές (π.χ. Psenicevo) που είναι τώρα πιο απομακρυσμένες μεταξύ τους, ενώ παράλληλα υπάρχουν και οικισμοί πάνω σε λόφους με φυσική οχύρωση.

Τά σπίτια της Πρώιμης Χαλκοκρατίας στους οικισμούς της Βουλγαρίας είναι κατασκευασμένα με πασσάλους, κλαδιά και πηλό και είναι ορθογώνια, εμφανίζονται όμως για πρώτη φορά και τα άψιδωτά. Συνήθως χωρίζονται σε δύο χώρους και στο εσωτερικό τους υπάρχουν ο φούρνος, η άποθηκη των δημητριακών, οι λίθινοι χειρόμυλοι και το υπόλοιπο νοικοκυριό. Στην επόμενη μέση περίοδο εμφανίζονται τα σπίτια, που έχουν σχήμα περίπου τραπεζοσώχμο, αλλά και με-

γαλύτερες κατασκευές με άψιδωτό τόν ένα τοίχο. Ορθογώνια και άψιδωτά σπίτια συνυπάρχουν και στην Ύστερη εποχή. Στην κεραμική, αντίστοιχα, της Πρώιμης εποχής κυριαρχούν οι φιάλες με το χείλος που γυρίζει προς τα μέσα, οι οποίες κατάγονται από ανάλογα σχήματα της Χαλκολιθικής, καθώς επίσης οι πρόχοι με λοξότμητο στόμιο, και οι άσκοι. Στη Μέση Χαλκοκρατία ξεχωρίζουν τα κωνικά αγγεία με τις δύο κατακόρυφες λαβές, τα κύπελλα και οι πρόχοι με το λοξότμητο στόμιο και τη μία υπερυψωμένη λαβή, που καταλήγει σε κωνική ή κυλινδρική απόφυση.

Στην Ύστερη εποχή, τέλος, εμφανίζονται τα αγγεία με τις δύο υπερυψωμένες λαβές, που αρχίζουν από το χείλος και καταλήγουν στην κοιλιά τους. Πολλά από τα χαρακτηριστικά στοιχεία της κεραμικής αυτής συναντούμε σε μία πιο εξελιγμένη μορφή στα αγγεία της πρώιμης εποχής του Σιδήρου. Τα εργαλεία και τα όπλα των οικισμών της Βουλγαρίας είναι λίθινα κυρίως στην πρώτη περίοδο, ενώ από το τέλος της και την αρχή της μέσης αρχίζουν να κατασκευάζονται από μέταλλο. Στην ίδια αυτή εποχή άρχισαν να χρησιμοποιούνται και οι κλεισιές μητρες και να γίνεται εύρεώς η ανάμιξη του χαλκού με τον κασσίτερο.

Η επόμενη περίοδος, η πρώιμη και μέση εποχή του Σιδήρου, που αντι-στοιχεί με την Πρωτογεωμετρική και

Γεωμετρική εποχή του έλλαδικού χώρου, παραμένει επίσης για τη δυτική Θράκη αρκετά σκοτεινή, γιατί οι σχετικές έρευνες άρχισαν πολύ άργα και δεν έχουν καταλήξει ακόμα σε άσφαλη συμπεράσματα. Άνηκει ουσιαστικά στη σφαίρα της Προϊστορίας, αφού η ιστορία της Θράκης άρχίζει με την ίδρυση των ελληνικών αποικιών. Για τα χρονολογικά όρια της εποχής του Σιδήρου στο χώρο της Βαλκανικής έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις από πολλούς ειδικούς επστημόνες. Πολύ πρόσφατα οι άνασκαφές της Άασηρου και του Καστανά έδωσαν νέα πιο σύγουρα στοιχεία σύμφωνα με τα όποια η άρχή της περιόδου μπορεί να τοποθετηθεί γύρω στο 1000 π.Χ. Μέ βάση αυτά τα δεδομένα πρέπει τώρα να επανεξεταστούν οι ψηλές χρονολογήσεις της Τροίας VIII^Β του Psenicevo, του Babadag, της Gava και των άλλων πολιτισμών της ΝΑ Εύρώπης.

Η μεταβατική περίοδος από την ύστερη εποχή του Χαλκού στην εποχή του Σιδήρου και οι πρώτοι αιώνας που άκολουθούν, παρουσιάζουν έξαιρετικό ενδιαφέρον για τόν έρευνητή της ιστορίας των θρακικών φύλων. Η μετακίνηση, η διασπορά, η συγχώνευση, η διάσπαση και η εγκατάστασή τους στο χώρο της Βαλκανικής, η γένεση και η διαμόρφωση της θρησκείας, της μυθολογίας και του πολιτισμού τους είναι θέματα, αλλά και προβλήματα, που άνάγον-

ται σ' αυτή την αινιγματική εποχή. Σημαντικές αλλά άποσπασματικές ακόμα πληροφορίες μάς δίνουν τα μνημεία που εντοπίζονται τα τελευταία χρόνια σε διάφορες περιοχές της Θράκης, όπως τα μεγαλιθικά μνημεία (τάφοι - Dolmens), τα φρούρια στα ύψωματα της Ροδόπης, τα υπαίθρια ιερά και τα ταφικά μνημεία, οι θράκοι με τα εγχάρακτα σχέδια, τις λατρευτικές κόγχες, τους ηλιακούς δίσκους και τις κοιλοτήτες.

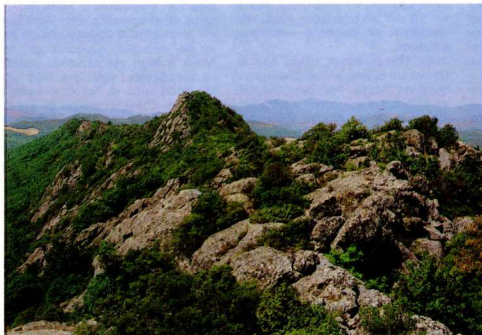
Τό 1980 έρευνήθηκαν στην όρεινη περιοχή του χωριού Ρούσσα του Ν. Έβρου κρηπιδώματα διαλυμένων τύμβων που περιλάμβαναν έναν ή περισσότερους τάφους κατασκευασμένους από σχιστόπλακες (εικ. 3). Έρευνήθηκαν επίσης και άπλες καύσεις μέσα σε λάκκους. Ορισμένοι τάφοι έχουν μεγαλύτερες διαστάσεις και μπορούν να χαρακτηριστούν ως Dolmens. Στη στενή πλευρά μάλιστα του πιο έντυπωσιακού απ' αυτού σώθηκαν ίχνη του ήμικυκλικού πλευρικού ανοίγματος. Οι άλλοι είναι θήκες - Cistes μικρών διαστάσεων κατασκευασμένοι από το ίδιο υλικό, αλλά χρονολογικά νεότεροι των πρώτων. Ακολουθούν όμως κι αυτοί την ίδια μεγαλιθική παράδοση της ΝΑ Θράκης. Η μικρολιθική αρχιτεκτονική μορφή των τάφων της ελληνικής Ροδόπης σε σχέση με τα μνημειώδη γειτονικά Dolmens που υπάρχουν στη Βουλγαρία, (Ανατολική Ροδόπη, Στράντζα, Σακάρ) και την

Ευρωπαϊκή Τουρκία (περιοχή της Άδριανούπολης) οφείλεται κατά τη γνώμη μας στην ποιότητα του τοπικού σχιστολιθικού πετρώματος που δέν επέτρεπε μεγάλες κατασκευές. Η κεραμική της Ρούσσας περιλαμβάνει διαφόρους τύπους μεγάλων τεφροδόχων αγγείων, μικρών κυπέλλων με κατακόρυφη λαβή, μικρών αγγείων με δύο λαβές (κάνθαροι) και φιάλες με χαμηλό κωνικό σώμα. Μιά πρόχους - τεφροδόχος με σφαιρικό σώμα και κυλινδρικό λαίμο προέρχεται από τις νεότερες λακκοειδείς καύσεις. Χαρακτηριστικό σχήμα αγγείου είναι ο «αμφορέας» με το άμφικωνικό σώμα, τον κωνικό λαίμο και τις τέσσερις κατακόρυφες κερατοειδείς άποφύσεις στον ώμο του (Buckelkeramik) (εικ. 4). Οι άποφύσεις αυτές, άλλοτε μεγαλύτερες και άλλοτε μικρότερες, έχουν όξεις ή πεπλατυσμένες άπολήξεις ή τελειώνουν σε κεφάλια ζώων. Για τη διακόσμηση των αγγείων χρησιμοποιούνται οι αύλακώσεις, τα έμπιεστα και τα εγχάρακτα σχέδια. Αύλακώσεις υπάρχουν στο λαίμο, στον ώμο, στο χείλος, στις κερατοειδείς άποφύσεις και στις λαβές. Η έμπιεστη διακόσμηση που έχει γίνει με πήλινα, όστéνα ή έξλινα εργαλεία δημιουργεί πλούσιο σύνολο γεωμετρικών θεμάτων, όπως ομόκεντρους κύκλους με έφαπτόμενες γραμμές και ταινίες οριζόντιες ή κάθετες με συνδυασμούς γραμμών, τριγώνων, μαϊών-

δρων και ρόμβων. Τα μοτίβα αυτά βρίσκονται πολύ κοντά στη Γεωμετρική κεραμική του έλλαδικού χώρου. Αλλάζει μονάχα η τεχνική. Εδώ τα σχέδια είναι έμπιεστα, έκει έχουν γίνει με χρώμα. Ός διακοσμητικό θέμα υπάρχει επίσης η μορφή του πελαργού, του γνώριμου και σήμερα στη Θράκη αποδημητικού πουλιού, σχεδιασμένη με τρόπο άυστηρα γεωμετρικό (εικ. 5). Η εγχάρακτη διακόσμηση είναι πολύ περιορισμένη και ανήκει σε κατώτερη ποιοτική κεραμική. Τα ίδια γεωμετρικά σχήματα δίνουν την έντυπωση πρόχειρης και βιαστικής δουλειάς που έγινε χωρίς φροντίδα και έπιμέλεια.

Με βάση την κεραμική από τα κρηπιδώματα των διαλυμένων τύμβων και τη μορφή των καεστραμμένων τάφων διαπιστώθηκαν τρεις χρονικές περιόδοι στο νεκροταφείο της Ρούσσας. Πιο άσφαλη στοιχεία υπάρχουν για τη χρονολόγηση της δεύτερης περιόδου στον 8ο αι. π.Χ. Τότε χρησιμοποιούνται στις θήκες τα μεγάλα τεφροδόχα αγγεία με τα υπολείμματα της καύσης των νεκρών. Στην κεραμική κυριαρχεί γενικά η έμπιεστη διακόσμηση, ενώ οι αύλακώσεις συνυπάρχουν μόνο στο λαίμο των αγγείων. Στην ίδια εποχή χρονολογούνται επίσης οι χάλκινες και σιδερένιες τοξέτες και τριγωνικές πόρτες.

Οι μεγαλύτεροι τάφοι της Ρούσσας που χαρακτηρίστηκαν ως Dolmens

11. Κίρκη. Τμήμα κορυφής υψώματος με υπαίθριο ιερό.

12. Κίρκη. Αναθηματικός τοίχος του υπαίθριου ιεροῦ.

χρονολογούνται με επίφύλαξη στην πρώτη περίοδο, δηλ. στον 9ο αι. π.Χ. (εικ. 6). Στόν ίδιο αιώνα πρέπει να ανήκει η κεραμική με την αυλακωτή διακόσμηση στο λαϊμό και στον ώμο των αγγείων. Προβληματική είναι η χρονολόγηση και των Dolmens της Βουλγαρίας που συλήθηκαν και ξαναχρησιμοποιήθηκαν πολλές φορές (εικ. 7). Σύμφωνα με τον V. Μίκον ανήκουν σε μία μεγάλη περίοδο από το τέλος της εποχής του Χαλκού ως τον 7ο και 6ο αι. π.Χ. Ο I. Velkov δέχεται μία χρονολόγηση μεταξύ του 8ου και 6ου αι. π.Χ., ενώ πρόσφατα ο P. Delev τήν χρονολογεί γενικά ανάμεσα στον 11ο και τον 6ο αι. π.Χ. Η G. Tonceva με βάση τις πόρτες και την κεραμική των Dolmens τήν χρονολογεί στους 9ο και 8ο αι. π.Χ. αναφέροντας και τάφους του ΒΔ Καυκάσου που χρονολογούνται στην ίδια εποχή. Η ομοιότητα της κεραμικής της Ρούσσας με την κεραμική των Dolmens της ΝΑ Βουλγαρίας δικαιώνουν τήν άποψη της Tonceva. Τό πρόβλημα επίσης της καταγωγής του μεγαλιθικού πολιτισμού της ΝΑ Θράκης δέν έχει ακόμα λυθεί. Έπικρατέστερη πάντως φαίνεται η άποψη πού συνδέει τήν μεγαλιθική μημεία της Θράκης με τήν περιοχή του Καυκάσου, όπου από τή Νεολιθική και τή Χαλκή εποχή ακμάζει εκεί ό μεγαλιθικός πολιτισμός. Στην τρίτη περίοδο της Ρούσσας ανήκουν οι άπλές καύσεις ή τή τε-

φροδόχα άγγεία μέσα σε άβαθεις λάκκους. Τά χαρακτηριστικά τους κτερίσματα, τή σιδερένια μαχαίριδια και οι αιχμές των δοράτων τής χρονολογούν στο τέλος του 7ου αι., γύρω στα 600 π.Χ. Οι διαφορές ως προς τόν τρόπο κατασκευής αυτών των τύμων, κυρίως όμως ή παρουσία των σιδερένιων όπλων μαρτυρούν τήν άφιξη νέου φυλετικού στοιχείου στην περιοχή.

Αν εξετάσει κανείς και συγκρίνει τήν κεραμική των δύο πρώτων περιόδων της Ρούσσας, του Psenicevo και των άλλων σύγχρονων οικισμών της νότιας Βουλγαρίας, θρίσκει αρκετές ομοιότητες με τήν κεραμική της Τροίας VIIIβ. κυρίως ως προς τής κερατοειδείς άποφύσεις, τή σχήματα των λαθών, τή γεωμετρικά θέματα, τούς κύκλους με τής έφαπτόμενες κ.ά. Όλα αυτά φανερώνουν πολιτιστική συγγένεια και κοινή ίσως φυλετική καταγωγή των πληθυσμών πού τή δημιούργησαν. Παράλληλα βέβαια υπάρχουν και αξιοσημείωτες διαφορές. Στην Τροία π.χ. κυριαρχεί ή διακόσμηση με αυλακώσεις και λιγότερο ή έμπέιστη. Τό στοιχείο αυτό χρονολογεί τήν κεραμική της Τροίας σε μία προγενέστερη περίοδο, στην άρχή της εποχής του Σιδήρου. Τήν εξέλιξη αυτών των πολιτιστικών στοιχείων μέχρι τή μέσα του 6ου αι. π.Χ. τήν παρακολουθεί κανείς στις τρεις φάσεις των πολιτισμών Babadag της Ρουμανίας και Longoza

της ΒΑ Βουλγαρίας. Η νεότερη φάση στο Psenicevo και ή δεύτερη περίοδος της Ρούσσας με τήν έμπέιστη διακόσμηση των αγγείων αντίστοιχούν με τούς πολιτισμούς Babadag II και Longoza II και πρέπει να χρονολογηθούν στον 8ο αι. π.Χ. Η διασπορά της Buckelkeramik ή Knobbed Ware και της Stempelkeramik από τή Ν. Ρουμανία ως τή Μικρά Άσία έχει άποδοθεί σε μετακινήσεις φυλετικών θρακικών ομάδων πού ξεκίνησαν από τής παραδουνάβιες περιοχές της Θράκης, κινήθηκαν προς τή νοτιοανατολική, εγκαταστάθηκαν σε διάφορες θέσεις της σημερινής ΝΑ Βουλγαρίας και της ανατ. και δυτ. Θράκης και όρισμένες έφτασαν ως τήν περιοχή της Τρωάδος. Τά πρώτα στοιχεία για τή θρησκεία και τή μυθολογία των αρχαίων θρακών υπάρχουν στον Όμηρο. Στην Όδύσσεια αναφέρεται ό Μάρων, ό ιερέας του Άπόλλωνα, τόν όποιο συνάντησε ό Όδυσσεύς, όταν έφτασε στην Ίσμαρο στή χώρα των Κικόνων. Πρόκειται για ένα βασιλιά-ιερέα με θεική καταγωγή, όπως ήταν ό Λυκούργος, ό Όρφείας, ό Ρήσος, ό Ζάλμοξις κ.ά. Ό Ηρόδοτος, πού μάς παραδίδει σημαντικές πληροφορίες για τούς Θράκες και τή ζωή τους, αναφέρει τούς θεούς πού λάτρευαν, με τή όνόματα των θεών του έλληνικού δωδεκάθεου. Οι άποσπασματικές πληροφορίες των αρχαίων πηγών, όσο πολύτιμες και άν είναι δεν

13. Μαρωνία, Αγ. Γεωργίου, Μεγαλιθική πυλη του δυτικού σκελεός των τειχών.

14. Ασκήτης, Λαζευτός ταφος σε σχήμα ημικυκλικής κόγχης.

έπαρκοῦν γιὰ νὰ διαφωτίσουν τὴ γένεση καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς θρακικῆς θρησκείας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτόν, τὰ μνημεία πού εἶναι ἤδη γνωστά καὶ ὅσα ἐντοπίζονται τὰ τελευταῖα χρόνια στὰ βουνὰ τῆς Θράκης καὶ σχετίζονται μὲ τὴ θρησκεία καὶ τὴ λατρεία τῶν Θρακῶν, ἀποκτοῦν ἐξαιρετιστὴ σημασία.

Σὲ πολλὰ ὑψώματα τῆς Ροδότης μὲ ἴχνη ἐγκατάστασης ἀπὸ τὴν ὑστερὴ ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ καὶ τὴν πρῶμῃ ἐποχῇ τοῦ Σιδήρου ἔχουν ἐπισημανθεῖ δίσκοι λαξευμένοι σὲ βράχους καὶ στραμμένοι πρὸς τὴν ἀνατολή, πού μαρτυροῦν ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ἥλιου ἦταν ἀπὸ τὴς πρῶς παλιῆς λατρείας τῶν Θρακῶν (εἰκ. 8). Σὲ βράχους ἐπίσης πού θρίσκονται κοντὰ σὲ οικισμοὺς ἢ κοντὰ σὲ νεκροταφεία ὑπάρχουν λαξευμένες κοιλότητες σὲ διάφορα μεγέθη, ἄλλοτε λίγες, ἄλλοτε περισσότερες ἢ σὲ ποικίλους συνδυασμοὺς. Πρόκειται γιὰ φαινόμενο πολὺ διαδεδομένο στὴν ὀρεινὴ Θράκη, ἀλλὰ ἡ σημασία του παραμένει ἀκόμα αἰνιγματικὴ. Σὲ κινητὸ βράχο ἀπὸ τὴν Κίρκη Ροδότης, πού μεταφέρθηκε καὶ ἐκτίθεται στὴν αὐλὴ τοῦ Μουσείου Κομοτηνῆς, οἱ κοιλότητες συνυπάρχουν μὲ ἄλλα ἐγχάρακτα σχέδια (εἰκ. 9). Σὲ ἄλλῃ περίπτωση ἀνάμεσα σὲ πολλὰ κοι-

λότητες διακρίνεται περίπου τὸ σχῆμα τῆς Μεγάλης Ἄρκτου (εἰκ. 10). Πρόκειται γιὰ καταγραφὴ τῆς θέσης ὁρισμένων ἀστρῶν μὲ σκοπὸ τὸν προσδιορισμὸ τῶν ἐποχιακῶν μεταβολῶν; Πολλὰ μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν κοιλοτήτων πού ἔχουν θρεθεῖ σὲ πολλὰς χώρες τοῦ κόσμου ἔχουν γραφεῖ πολλές ἀπόψεις, καμιά ὅμως δὲν εἶναι πειστικὴ.

Σὲ μερικές βραχώδεις κορυφές ὑψωμάτων ἔχουν ἐπισημανθεῖ ἐπίσης διάφορα λαξεύματα, ὅπως κόγχες, θωμοί, κοιλότητες, λεκάνες κ.ά. ἢ ἄλλες κατασκευές πού φανερώνουν τὴ λειτουργία κάποιου ὑπαίθριου ἱεροῦ (εἰκ. 11, 12). Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ρῆσος, ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Θρακῶν πού σκοτώθηκε στὴ Τροία ἀπὸ τὸν Διομήδη, βασιλεὺς καὶ ἱερέας στὴν ἀρχὴ, μεταμορφώθηκε ἀργότερα σὲ θεὸ. Ὁ Φιλόστρατος ἀναφέρει ὅτι κατοικοῦσε στὴ Ροδόπη καὶ ὅτι «πολλὰ αὐτοῦ θαύματα ἄδουσαν ἰπποτροφεῖν γὰρ φασι αὐτοῦ καὶ ὀπιτεῦσιν καὶ θήρας ἄπτεσθαι, ἁμείων δὲ εἶναι τοῦ θηρᾶν τὸν ἥρω τὸν αὐτὸς τοῦς ἀγρίους καὶ τὰς δορκάδας καὶ ὀπόσα ἐν τῷ ὄρει θηρία

φοῖτᾶν πρὸς τὸν θωμόν τοῦ Ρῆσου κατὰ δύο ἢ τρία θύεσθαι τε οὐδενὶ δεσμῷ ξυνεχόμενα καὶ παρέχειν τῇ μαχαίρᾳ ἑαυτὰ». Ἦταν ἓνας θεὸς τοῦ κυνηγιοῦ, τῶν ἀγρίων ζώων καὶ τῆς φύσης. Ἦταν ἐπίσης θεραπευτὴ τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ λοιμοῦ.

Πολλὰ ἀπὸ τὴς ιδιότητες αὐτῆς τίς συναντοῦμε ἀργότερα στὸν πρῶμοφιλή θεὸ τῶν Θρακῶν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια, τὸν Θράκα Ἰππέα ἢ Ἦρωα, ὅπως ὀνομάζεται, ἀφοῦ εἴμενε γιὰ πάντα ἀνώνυμος. Στὰ πολυάριθμα ἀνάγλυφα πού ἔχουν διασωθεῖ εἰκονίζεται ὡς κυνηγὸς. Ἡ παρουσία τοῦ θωμοῦ, τοῦ δένδρου, τῶν ἀγρίων ζώων καὶ τοῦ σκύλου στὴν παράστασή του θεοῦ δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν παλιότερο θεὸ, τὸν Ρῆσο. Χαρακτηριστικὸ τοῦ Θράκα Ἰππέα εἶναι οἱ συνεχῆς μεταμορφώσεις του. Ἐμφανίζεται ὡς Ἀπόλλων, Ἀσκληπιός, Δίας, Διόνυσος, Ἄρης καὶ εἶναι συγχρόνως θεὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τοῦ Κάτω κόσμου. Τὰ παλιὰ ὑπαίθρια ἱερά τοῦ Ρῆσου στὴς κορυφές τῶν ὑψωμάτων γίνονται τώρα ἱερά τοῦ Θράκα Ἦρωα, γιὰ ν' ἀπλωθοῦν ἀργότερα σὲ ὅλες τὴς περιοχές τῆς Θράκης. Πρόσφατα βρέθηκε σὲ κορυφῇ ὑψώματος κοντὰ στὸ χωριὸ Νέδα Ροδότης μικρὸ ἀνάγλυφο τοῦ Θράκα Ἰπ-

πέα. Ἀργότερα στά χριστιανικά χρόνια, όταν ὁ Ἡρώας παραχωρεῖ τὴ θέση του στὸν Ἅγ. Γεώργιο, τὰ ἀρχαία ἀνάγλυφα γίνονται εἰκόνες καὶ τὰ ἀρχαία ἱερά τῶν κορυφῶν γίνονται ἐκκλησίες τοῦ Ἅγ. Γεωργίου, ὅπως τὰ Πετρωτὰ καὶ στὴ Μαρωνία Ροδόπης. Γιὰ τὸν Ἅγ. Γεώργιο, τὰ ἀρχαία τῶν κορυφῶν ἀπὸ σήμερον, πορφορικά ἢ παλὰ παράδοση ποὺ ζωντανεῖται τὰ λόγια τοῦ Φιλόστρου. Τὰ ἐλάτνια τῆς περιοχῆς κάθε χρόνο στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου πηγαινοέρχονται ἀπὸ τὴν κορυφὴ γιὰ νὰ θυσιαστοῦν. Στὸν Ἅγιο Γεώργιο Μαρωνίας, μιά κορυφὴ τοῦ Ἰσάρου, ἡ λατρεία πρέπει νὰ ἔχει διάρκεια αἰῶνων (εἰκ. 13). Λατρεία τοῦ Ἥλιου στὴν ἀρχή, μετὰ τοῦ Ἀπόλλωνος μετὸν ἱερέα Μαρωνία, ἀργότερα μετὸν Ρήσου καὶ τοῦ Θράκα Ἰπέπια καὶ σήμερον ἡ γιορτὴ τοῦ Ἅγ. Γεωργίου στὸ υπαίθριο ἐκκλησάκι του.

Τὸ σπήλαιο εἶναι χθόνιο σύμβολο στὴ θρακικὴ μυθολογία. Ἀπὸ τὸ μῦθο τῶν Ἀργοναυτῶν γνωρίζουμε ὅτι ἡ σύλληψη τοῦ Ὀρφέα ἀπὸ τὴ Μοῦσα Καλλιόπη καὶ τὸν Οἶαργο ἔγινε στὰ θουὰ μέσα σὲ σπήλαιο. Ὁ Ζάλμογος, ὁ θεὸς τῶν Γετῶν, ἔμεινε κρυμμένος σὲ ὑπόγεια κρύπτη τρία χρόνια, οἱ λαξευτοὶ τάφοι τῆς Θράκης ποὺ θυμίζουν καὶ συμβολίζουν σπήλαια (εἰκ. 14), οἱ κόγχες στὰ βράχια τῶν θουῶν καὶ οἱ μεγαλιθικοὶ τάφοι - Dolmens εἶναι μνημεῖα ποὺ ἐκφράζουν τὴν πίστι τῶν Θρακῶν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ δηλώνουν συγχρόνως τὸν οὐράνιο καὶ χθόνιο χαρακτήρα τῆς θρησκείας τους, ὅπως κορυφώνεται στὴ διδασκαλία καὶ τὰ μυστήρια τοῦ ὄρησιμου.

Ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῶν μνημείων καὶ εὐρημάτων τῆς πρώιμης καὶ μέσης ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου παρουσιάζει ἐξαιρετιστὴ σημασία γιὰ τὸ χώρο τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Βαλκανικῆς, ὅπου διαμορφώθηκε καὶ ἐξῆσε ἀπὸ αἰῶνες τὸ ἔθνος τῶν Θρακῶν τὸ «μέγιστον» μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος. Τὸ ἔθνος αὐτὸ στενὰ συγγενικὸ λόγω καταγωγῆς μετὰ τοὺς Ἕλληνας, διατηροῦσε ἀνεκαθεν ἀπὸ τὰ μυθικὰ χρόνια στενὲς πολιτιστικὲς σχέσεις μαζί τους, τὸς πρόσφερε πολλὰ στοὺς τομεῖς τῆς Μουσικῆς, τῆς Ποίησης καὶ τῆς Θρησκείας, ἐνῶ ἀργότερα δέχτηκε ἀντίστοιχα τὴν ἐπιδράσει τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ποὺ ὄδηγησαν ἀπὸ σταδιακὸ ἀλλὰ σταθερὸ ἐξελληνισμό του.

Βιβλιογραφία

- BAKALAKIS, G.A. SAKELLARIOU, Paradimi, Heidelberg 1981.
 BERNABO-BREA, L., Poliochni I, Roma 1924.
 BLEGEN, C.W., - Troy IV, Princeton 1958.
 HANSEL, B., Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau, Bonn 1976.
 HODDINOTT, R.F., The Thracians, London 1981.
 LAMB, W., Excavations at Thermi in Lesbos, Cambridge 1936.
 MARKOVIN, V.T., -Dolmens du Caucase Ouest-, Sovetskaja Archeologija 1973.
 SAKELLARIOU, M., Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne, Athènes 1977.
 SAKELLARIOU, M., Les Proto-grecs, Athènes 1980.
 THEOCHARIS, D., -Prehistory of Eastern Macedonia and Thrace-, A.G.C. 9, Athens 1971.
 TONCEVA, G., -Chronologie du Hallstatt ancien dans la Bulgarie du Nord-EST-, Studia Thracica 5, 1980, σ. 7-149.
 VENEDIKOV, I., A. Fol Megalitite v Trakiya, Sofia 1976.

Prehistory of the Area of Western Thrace

D. Triandaphyllos

Our knowledge of the prehistory of western Thrace is limited and is based on area surveys, random finds and excavation data from neighbouring regions. Three locations in south Evros, that is, Rizia, Keramos and Pheres furnish palaeolithic evidence, while the neolithic period is much better known, not only from the excavation of Paradimi but also from quite many other contemporary locations. The first phase of Paradimi corresponds to the Vesselinovo-Karanovo III civilization of Bulgaria, yet its ceramic follows an independent, local tradition. The third period exhibits remarkable figurines, while the fourth is marked by the graffiti technique used in pottery.

The Early Bronze Age in Paradimi ends almost abruptly a little before 2000 BC., as is also the case with Dikill-Tash and Photoleivos, a date that coincides with the appearance of the new indoeuropean tribes in the area. The Middle Bronze Age is completely unknown and no trace of the typical mynjan pottery has been found in the entire Thrace. The Late Bronze Age is known only from finds that come from mountainous acropoleis. Mycenaean settlements and finds have not, as yet, been located in the coastal, Aegean Thrace. Most information on the Thracian Bronze Age derives from the excavations of the neighbouring Bulgaria. The early settlements are erected on low artificial hills (= tumbs) on sites inhabited during the Stone and the Bronze Age. At the same time new settlements are created close to rivers and springs or on naturally fortified hills. The houses, at the beginning are rectangular in plan, constructed with poles, tree branches and clay, while later

they follow an apsidal plan. They contain a furnace, a space for storing cereals, stone hand-mills and the other necessary household. In the pottery of the early period dominate the phialae with the inwards turned lips, the prochoi with the obliquely cut mouth and the flasks; the middle period is characterized by conic vases having two perpendicular handles and by prochoi with oblique mouth and raised handles; vases with raised handles appear in the late period.

The Iron Age, according to the new excavational data, begins around 1000 BC. and is especially interesting for the study of the history of the Thracian tribes, their religion, mythology and civilization. The excavated tombs at Roussa, in south Evros, containing dolmens and cists, gave ceramics embellished with furrows, impressed and incised designs. Characteristic shape in pottery is the amphora with the biconic body, the conic neck and four vertical horny bulges on its shoulder. The impressed decoration exhibits a rich geometric repertoire: homocentric cycles with tangent lines, horizontal or vertical bands formed by the combination of lines, triangles, meanders and rhombs. This predominant, geometric feeling goes so far as to employ a severe geometric design even for the representation of animals.

On the basis of the ceramics and graves three periods can be distinguished in Roussa: the dolmens and the pottery with the furrowed decoration date in the 9th century BC; the cist graves, the pottery with the rich impressed embellishment and the bronze and iron buckles, in the 8th century BC; the simple cremations in pits or in ash-vases accompanied with funerary offerings such as iron knives and spear heads, around 600 BC.

The ceramics of Roussa belong to the *Buckelkeramic* and *Stempelkeramic* groups; representative examples of these groups have been found in a considerable geographic span, from Roumania to Asia Minor and verify the settlement of Thracian tribes in the SE. Balkans.

The carved discs found on the mountain peaks of Rhodopi prove the extensive cult of Sun, while the cavities and the incised designs found on rocks have not as yet had a sound explanation. The open-air sanctuaries located on hill and mountain peaks of Thrace must be connected with the cult of the mythic Thracian king Rhesos who, killed it Troy, was later worshipped as a hero and deified. The cult of Rhesos is succeeded by the cult of the Thracian Rider or Hero that gives its place to the rider Saint George in the Christian era.

The carved tombs that stand for caves, the conchs in the rocks of the mountains and the megalithic graves-dolmens mirror the faith of the Thracians in the eternity of soul and reveal at the same time the celestial and earthy character of their religion that is perfectly expressed in the Orphic mysteries.